

Отримано: 25 лютого 2019 р.

Прорецензовано: 25 лютого 2019 р.

Прийнято до друку: 1 березня 2019 р.

e-mail: marianastohryn@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-5(73)-225-229

Штогрин М. В. Шляхи досягнення адекватності при перекладі науково-технічних текстів нафтогазової промисловості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 5(73), березень. С. 225–229.

УДК 811.111'42

Штогрин Мар'яна Володимирівна,
Кандидат філологічних наук, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ШЛЯХИ ДОСЯГНЕННЯ АДЕКВАТНОСТІ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ НАФТОГАЗОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Розглянуто особливості адекватного перекладу англійських лексичних, морфологічних і синтаксичних одиниць нафтогазової тематики. Увага при цьому звертається на стиль і жанр технічного тексту. Проаналізовано основні труднощі перекладу зазначеної термінології. Виявлено найбільш характерні помилки, що трапляються при перекладі вузькоспеціалізованих текстів. Встановлено, що при перекладі словосполучень в текстах нафтогазової термінології важливо не тільки знаходити відповідних у мові-цілі, а й перевіряти переклад кожного слова-компонента словосполучення зокрема. Проведене дослідження показало, що переклад текстів нафтогазової тематики вимагає спеціальної вузьконаправленої підготовки, глибоких знань української та англійської мов.

Ключові слова: перекладач, термін, термінологія, мова, адекватний переклад, спеціальна лексика, особливості, еквівалент, трансформація.

Mariana Shtohryn,
PhD (in Philology), Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

WAYS TO ACHIEVE ADEQUACY IN TRANSLATION OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL TEXTS OF THE OIL & GAS INDUSTRY

This article describes the features of adequate translation of English lexical, morphological and syntactical units of oil-gas sphere. Particular attention is drawn to the style and genre of technical oil-gas texts. The main difficulties of the translation of this terminology are analyzed. It is proved that when translating phrases in the texts of oil and gas terminology it is important not only to find equivalent in the target language, but also to check the translation of each word-component of the phrase in particular. The author argues that the difficulties mentioned in the article in terms of terminology translation and explanations of how to overcome them, should help the translator in achieving accuracy, adequacy of translation as well as minimizing mistakes. For these purposes, one must also pay attention to the main methods of translation, to know the specifics of the industry. In general, the oil and gas sector combines a host of technologies from various fields of knowledge, such as engineering, chemistry, geology, insurance, accounting, and so on. The translator should also know the terminology. Moreover, with the advent of new technologies, equipment, and activities, oil and gas companies often develop their own terminology. A translator must also have a notion of this terminology. The conducted research shows that the translation of oil-gas texts requires special training, deep knowledge of native and foreign languages.

Key words: translator, term, terminology, language, adequate translation, special lexicon, features, equivalent, transformation.

Вступ. Будь-який професійний перекладач стикається з необхідністю перекладу спеціальних термінів з того чи іншого напрямку або роду діяльності, йому доводиться вирішувати проблему розуміння сенсу таких вузькопрофесійних текстів. Для того щоб здійснити грамотний і найбільш точний переклад, треба знати основну специфіку перекладу термінів, тобто як з безлічі значень будь-якого поняття знайти найбільш близький основному терміну мови перекладу еквівалент у вихідній мові.

Огляд наукової літератури з досліджуваного питання, а саме: шляхи досягнення адекватності при перекладі науково-технічних текстів нафтогазової промисловості (І.В. Гошовська, О. Гриш, С. Дорошенко, О.М. Ріба-Гринишин, О. Царук, І. Требульова, Е.О. Слінкіна, С.В. Каткова, Є.Н. Попцова, І.Н. Гущина та ін.) дає можливість стверджувати, що в сучасному мовознавстві та перекладознавстві даній проблемі приділено недостатньо уваги.

Мета роботи – висвітлити шляхи досягнення адекватності при перекладі науково-технічних текстів нафтогазової промисловості, зокрема виявити особливості способів перекладу англійських термінів на українську мову в науково-технічних текстах нафтогазової сфери.

Матеріалом дослідження послуговували англійськомовні фрагменти текстів нафтогазової тематики та їх українськомовні відповідники.

У роботі були використані: лексикографічний, порівняльний, описовий **методи** та метод перекладацьких трансформацій.

Новизна роботи полягає в послідовному вивченні та аналізі шляхів досягнення адекватності при перекладі науково-технічних текстів нафтогазової промисловості, а також в описі нових стратегій та тенденцій перекладу англійськомовної термінології нафтогазової тематики на українську мову.

Основна частина. Для того, щоб досягти адекватності при перекладі термінів, важливо зрозуміти взаємозв'язок терміна і тексту, більше того, потрібно зрозуміти і ситуацію використання структурних і семантичних типів термінів. Також необхідно знати основні способи перекладу. Перекладач перед тим як почати переклад тексту з нафтогазової сфери повинен отримати необхідні знання про нафтогазову промисловість для більш точного пошуку еквівалента в мові перекладу, вміння вибрати відповідний до тієї чи іншої ситуації. Дуже важливо звертатися до перекладацьких трансформацій у разі відсутності еквівалента в мові перекладу.

Але еквіваленти термінів не завжди існують, найчастіше в перекладі термінів використовують такі трансформації:

– описовий переклад або експлікація є найзручнішим способом пояснення незрозумілого терміна, єдиний недолік якого – громіздкість і багатослівність:

air gap at – відстань по вертикалі від рівня спокійного моря до нижньої кромки верхнього корпусу напівзанурювальної бурової платформи під час буріння [17, с. 14];

– переклад шляхом використання родового відмінка за допомогою прийменника of:

well of flow – прояв свердловини [17, с. 363];

– транскрибування, коли термін за звучанням схожий у вихідній мові і у мові перекладу:

Dornick Hills – Дорнік Хіллз (світа відділу атока пенсильванської системи, Середньоконтинентальний район) [15, с. 56];

– транслітерація – переклад шляхом відтворення графічної форми за допомогою букв мови перекладу. Однак це рідкісний випадок, саме через такий спосіб з'явилися «хибні друзі» перекладача, такі як: *contribution* ‘контрибуція’, *data* ‘дата’, *decade* ‘декада’, *simulation* ‘симуляція’, etc., що грубо спотворює зміст тексту;

– калькування – переклад термінів шляхом їх точного відтворення засобами української мови, а точніше – дослівний переклад:

The excess gas is then present in the form of a free gas cap [20, с. 93].

Надмірний газ, у таких випадках, присутній у формі вільної газової шапки.

Відповідні приклади наочно показують, що терміни-словосполучення переведені дослівно: *excess gas* ‘надлишковий газ’ = *excess* ‘надлишковий’ + *gas* ‘газ’ і *gas cap* ‘газова шапка’ = *gas* ‘газовий’ + *cap* ‘шапка’, тим самим утворюючи іменні словосполучення, створені за типом узгодження.

Скористаємося визначенням, що «перекладацькі трансформації – це міжмовні перетворення, перебудова елементів вихідного тексту, перефразування з метою досягнення перекладацького еквівалента» [19, с. 98]. Серед відібраних нами термінів у якості перекладацьких трансформацій були застосовані заміни і опущення:

The number of barrels of reservoir oil at reservoir pressure and temperature which will yield one barrel of stock tank oil at 60 °F and atmospheric pressure is referred to as the formation volume factor or reservoir volume factor [20, с. 74]. – Кількість барелів пластової нафти, які, при наявному пластовому тиску і температурі, необхідно витягти для отримання на гирлі одного бареля товарної нафти при температурі 60 ° F і наявному атмосферному тиску, називається об'ємним коефіцієнтом нафти.

Спосіб заміни був використаний також для термінів *dendritic fingers* ‘дентрітова текстура’, *gas-oil ration* ‘газовий чинник’.

– переклад з використанням різних прийменників:

exploratory oil rig – розвідувальне буріння на нафту [17, с. 233],

maintenance floor – майданчик для обслуговування обладнання [17, с. 208].

З перекладом звичайних слів можуть виникнути складнощі, які в підсумку виявляються спеціалізованими термінами:

christmas tree ‘різдвяна ялинка’ – фонтанна арматура [17, с. 340],

show – ‘нафтогазопрояви’ [17, с. 305], а не ‘шоу’,

killing a well – не ‘вбивство свердловини’, а ‘глушіння’ [17, с. 188].

Тому перекладачеві необхідно заздалегідь вивчити спеціальну термінологію.

Неточності в перекладі можуть привести до серйозних наслідків: псування устаткування, аварій, травм на виробництві. Потрібно неодмінно звертати увагу на багатозначність термінів. Наприклад, *engine* якщо відноситься до газової галузі, означає ‘двигун’, ‘машина’, ‘паровоз’, *oil* – ‘мастило’, ‘масло’ і ‘нафту’. Через багатозначність термінів виникають труднощі для технічного перекладача.

Зустрічаються також багатокомпонентні терміни, які мають стійкий варіант перекладу:

oil and gas properties – нафтогазоносні ділянки; балансові запаси нафти і газу, властивості нафти і газу [17, с. 231];

geological and geophysical costs – витрати на геолого-фізичні роботи [15, с. 128];

upstream activities – діяльність з розвідки і видобутку [15, с. 312].

Зустрічаються в нафтогазовій галузі і такі іменники, які зазвичай сприймаються як власні імена. Типовим прикладом є термін *geronimo*, яким позначають пристрій для аварійного спуску верхового робітника з помосту. Як бачимо, легендарний лідер апачів Джеронімо тут ні до чого. Мають місце також інші приклади:

siberian light oil – сибірська легка нафта, вона має чудову якість, через яку продавати її під власним брендом виходить вигідніше [15, с. 289];

wallstreet refiners – інвестиційні фірми на вулиці Уолл-Стріт (Лондон), які продають і купують ф'ючерси (термінові біржові контракти) на нафту і нафтопродукти [15, с. 355];

Texas Tea – термін, який також використовувався для опису нафти і був популяризований у відомому шоу The Beverly Hillbillies в 1960 році фразою «Нафта – це чорне золото, Техаський чай» [15, с. 309].

Таким чином, для перекладача важливий високий рівень професіоналізму. Йому необхідно вивчати спеціальну літературу і якісні, постійно оновлювані довідкові матеріали, щоб справлятися з виникаючими труднощами при перекладі з англійської мови технічних термінів.

Кожна мова має власні лексичні, морфологічні та синтаксичні норми. Перекладаючи текст іншою мовою, треба знайти такі засоби і передусім граматичні форми, які б так само відповідали змістові, як відповідає своєму змістові форма оригіналу. Отже, **адекватний переклад** – це відтворення єдності змісту і форми оригіналу засобами іншої мови. Переклад в цілому може бути адекватним навіть за відсутності формальної точності відтворення окремих слів та словосполук. Нерідко переклад є адекватним саме завдяки порушенню цієї поверхової точності [2].

Розгляньмо з цього погляду особливості української та англійської мов. Так, українському науковому стилю властиві п'ять характерних ознак [4, с. 24]:

1. Дієслівність української мови. У центрі українського речення переважно процес, а не предмет, тому логічний наголос найчастіше падає на присудок, а не на підмет. Енергетика українського мовлення зосереджена в безпосередній дії, вираженій неозначеною або особовою формою дієслова, дієприслівником або дієслівною формою на *-но*, *-то*.

2. Безособовість викладу. У текстах нафтогазової промисловості переважають безпідметові речення, у яких, не називаючи суб'єкта, висувають на перший план процес (дію, подію).

3. Пріоритетність активних конструкцій. На відміну від російської та англійської мов, українська мова надає перевагу активним конструкціям над пасивними, окрім двокомпонентних конструкцій з пасивним дієприкметником, і лише в чітко зазначених випадках, коли треба відтінити не процес, а ознаки, набуті підметом унаслідок процесу.

4. Уживання дієслів на *-ся* лише як зворотних.

5. Додаток в орудному відмінку може позначати лише знаряддя й відповідати на питання *чим?*, а не діяча.

Особливостям англійської фахової мови та типовим помилкам перекладу з англійської мови присвячено достатньо публікацій та окремих видань [2; 1]. Проте йдеться переважно про переклад з англійської мови російською, а рекомендації, як перекладати українською (Бик; Требульова) не враховують зазначені вище особливості української фахової мови. Зважаючи на це, розглянемо деякі особливості перекладу текстів нафтогазової промисловості з англійської мови українською, ілюструючи їх конкретними прикладами (ISO), який наказом Держспоживстандарту України від 19.09.2008 № 335 затверджено як національний стандарт України (ДСТУ).

Досвід фахових перекладачів з англійської мови українською свідчить, що частіше доводиться спостерігати розбіжність між граматичними формами і синтаксичними конструкціями цих мов, ніж їх подібні властивості. Зокрема, англійські тексти нафтогазової промисловості містять велику кількість пасивних конструкцій. Це пов'язано з рядом особливостей, головною з яких є те, що в англійській мові можна перетворити в пасивну конструкцію речення з дієсловом в активному стані з прямим або прийменниковим додатком, що в українській мові неможливо [2]. Наприклад:

When the aft draught is greater than the forward draught, the vessel is said to be trimmed by the stern [20, с. 174]. – Коли осадка корми більша, ніж осадка носової частини, **кажуть**, що судно посаджено на корму.

У цьому випадку українська пасивна конструкція принципово не можлива, тому зазвичай уживають активну безпідметову конструкцію.

Проте в багатьох випадках часто калькують українською англійську пасивну конструкцію, що суперечить нормам української мови. Так, в англійській пасивній конструкції додаток з прийменником *by* позначає діяча чи певну природну силу [1, с. 187]. Зважаючи на норми української мови, помилковим є буквальный переклад, що містить зворот з пасивним дієприкметником та додатком в орудному відмінку, який позначає діяча. У таких випадках треба вживати активну конструкцію – підрядну частину [3, с. 31]:

Текст оригіналу	Текст перекладу
<i>Letter issued by any participant in a custody transfer citing any condition with which issue is taken</i> [18, с. 3].	Лист про розбіжності, що його склав будь-який учасник передавання , і в якому зафіксовано умову, через яку виникла суперечка.
<i>Statement issued by a receiving party, certifying the outturn quantity</i> [18, с. 6].	Документ, що його видає сторона-одержувач , у якому засвідчено вивантажену кількість.

Якщо додаток з прийменником *by* позначає предмет або природні сили, адекватний український переклад можуть містити як дієслівні форми на *-но*, *-то* з додатком в орудному відмінку без прийменника, так і активні підметові конструкції, наприклад:

Текст оригіналу	Текст перекладу
<i>Identified volume of product, the quality of which is covered by a single certificate of quality or certificate of analysis</i> [18, с. 6].	Певний об'єм продукту, якість якого визначено одним сертифікатом якості чи сертифікатом аналізу .
<i>The required power is supplied by the kinetic energy of the moving liquid</i> [18, с. 7].	Потрібну потужність забезпечує кінетична енергія потоку рідини.

Англійський додаток з прийменником *with* завжди позначає знаряддя [1, с. 176]. З огляду на це, відповідником йому буде український додаток в орудному відмінку без прийменника. Наприклад:

Shafts are turned with cutters [20, с. 237]. – Вали **обточують різцями**.

Описуючи технологічні операції в англійських текстах нафтогазової промисловості, часто вживають пасивні конструкції. У випадку, коли технологічні операції виконує не автоматика, а люди, в українському перекладі необхідно вживати неозначено-особові речення:

Текст оригіналу	Текст перекладу
<i>The water is discharged overboard</i> [18, с. 8].	Воду вивантажують за борт.
<i>The next crude oil cargo is loaded on top of the residues</i> [18, с. 9].	Наступний вантаж сирої нафти завантажують поверх залишків.

В українській наукових текстах нафтогазової промисловості часто надають перевагу дієслівним конструкціям, зокрема, інфінітивним над віддієслівними іменниками, наприклад:

Текст оригіналу	Текст перекладу
<i>The device is used to retard evaporation of volatile products in a tank</i> [18, с. 10].	Пристрій застосовують, щоб гальмувати випаровування легких продуктів із резервуара.

В інших випадках уживають дієприкметникові звороти з пасивними дієприкметниками. Проте типовою помилкою багатьох текстів нафтогазової тематики є поєднання в одній конструкції підрядної частини з дієприкметниковим зворотом [14, с. 258]. У таких випадках правильно вживати або дієприкметниковий зворот, або підрядну частину:

Текст оригіналу	Текст перекладу
<i>The certificate of quality details the results of analysis on all properties that are required in the cargo specification</i> [18, с. 7].	Сертифікат якості деталізує результати аналізу щодо всіх властивостей, потрібних для специфікації вантажу.

В українських текстах нафтогазової тематики найпоширенішою синтаксичною помилкою є надмірне вживання речень з розщепленим присудком у формі 'дієслово + віддієслівний іменник', де значення передає саме віддієслівний іменник, а дієслово лише вказує на дію взагалі. Замість розщеплених присудків, що не є усталеними дієслівно-іменниковими сполуками, треба вживати дієслово, що є природнішим для української мови й економічнішим засобом:

Текст оригіналу	Текст перекладу
<i>The reference point on the dip hatch from which manual measurements are made</i> [18, с. 6].	Орієнтир на пробовідбиральному люку, через який вимірюють уручну.

Перекладаючи тексти нафтогазової промисловості, зокрема стандарти, треба розрізняти безпідметові конструкції з дієслівною формою на *-но, -то* та підметові конструкції з пасивним дієприкметником. Безпідметові та підметові конструкції не суперечать нормам української мови, але між ними є певна відмінність [14, с. 257]. Дієприкметники доцільно вживати лише там, де йдеться про ознаку. Не можна ставити поряд в одному реченні два дієприкметники або дієприкметник з прикметником, перший з яких є присудком, а другий – означенням:

Текст оригіналу	Текст перекладу
<i>Weight to which the detecting element guide wires are attached to hold them taut and vertical</i> [18, с. 3].	Вантаж, до якого приєднано напрямні дроти давача, щоб тримати ці дроти туго натягненими і вертикальними.

Отже, переклад науково-технічних англійських текстів нафтогазової промисловості має відповідати синтаксичним нормам української мови.

Висновки. При перекладі текстів нафтогазової тематики можуть виникати такі труднощі: багатозначність, багатокомпонентність, незнання термінології українською мовою та реалії.

Тільки володіючи знаннями в галузі нафтогазової промисловості, можна вибрати необхідний варіант перекладу терміна серед безлічі інших.

Кожен термін може бути однокомпонентним або багатокомпонентним. При роботі з текстом необхідно перевіряти переклад поняття окремо і в поєднанні з сусіднім словом.

Перекладач може знайти відповідний переклад терміна українською мовою, але не знатиме його точного значення. У таких ситуаціях також знадобляться знання в галузі нафтогазової промисловості.

Найменування, їх переклад необхідно обов'язково перевіряти, оскільки вони найчастіше вже мають свій переклад різними мовами.

Зазначені в статті труднощі перекладу термінів, роз'яснення, як їх подолати, повинні допомогти перекладачеві в досягненні точності, адекватності перекладу, в мінімізації помилок. Для цих цілей потрібно також звертати увагу на основні способи перекладу, знати специфіку галузі. В цілому нафтогазовий сектор поєднує в собі безліч технологій із різних областей знань, таких як інженерна справа, хімія, геологія, страхування, бухгалтерія та ін. Цю термінологію теж потрібно знати. Більш того, з появою нових технологій, обладнання, напрямків діяльності нафтогазові компанії часто розробляють власну термінологію, про яку також необхідно мати уявлення.

Синтаксис та термінологія англійськомовних текстів нафтогазової тематики має відповідати нормам української фахової мови, безумовно, зберігаючи при цьому ідентичність міжнародному стандарту за технічним змістом, або маючи чітко визначені технічні відхилення.

Література:

- Беляева М. А. Грамматика английского языка. Москва: Высш. шк., 1991. 334 с.
- Бик І. С. Теорія і практика перекладу: Тексти лекцій для студентів факультету міжнародних відносин Львівського національного університету ім. Івана Франка. URL: <http://www.franko.lviv.ua/faculty/intrel/tpp/index.htm>.
- Гінзбург М. Щодо синтаксичних помилок у нормативних документах: Практичні висновки з рекомендацій мовознавців. *Стандартизація, сертифікація, якість*. 2009. № 2. С. 22–30.
- Гінзбург М. Синтаксичні конструкції у фахових текстах: Практичні висновки з рекомендацій мовознавців. *Проблеми української термінології*. Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка». 2008. № 620. С. 26–32.
- Гошовська І. В. Метафора в нафтогазовій термінології англійської та української мов. *Термінологічний вісник: зб. наук. пр.* Київ, 2015. № 3 (2). С. 157–163.
- Гриш О. Категоризація англійського нафтогазового термінологічного простору. *Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. пр.* Чернівці. Германська філологія. 2012. № 630–631. С. 89–100.
- Гущина І. Н., Сидельникова А. Д. Специфика перевода текстов, используемых в нефтегазовой промышленности с китайского и английского языков на русский язык. *Ученые заметки ТОГУ*. 2017. Том 8. № 1 (2). С. 240–249.
- Дорошенко С. Специфіка структури галузевих терміносистем (на прикладі української термінології нафтогазової промисловості). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів. Проблеми української термінології 2016. № 842. С. 55–58.
- ДСТУ ISO 1998-5:2008. Промисловість нафтова. Терміни та визначення понять. Частина 5. Транспортування, зберігання, розподілення (ISO 1998-5:1998, IDT).
- Каткова С. В. Особенности перевода технических терминов с английского языка на русский (на материале терминологии нефтегазовой отрасли). *Многоязычие в образовательном пространстве*. 2015. № 1 (6). С. 262–267.
- Коваленко А. Я. Общий курс научного-технического перевода: Пособие по переводу с англ. языка на рус. Киев: «Фирма «ИНКОС», 2009. 320 с.
- Попцова Е. Н. Особенности перевода терминов нефтегазовой отрасли (на материале английского и русского языков). *Международный журнал гуманитарных и естественных наук*. 2017. № 1. С. 74–77.

13. Слинкина Е. А., Краснова Е. В. Перевод англоязычных терминов нефтегазовой тематики. *Молодой исследователь Дона*. 2017. № 5 (8). С. 131–135.
14. Требульова І. Досвід подолання мовно-термінологічних проблем на шляху гармонізування міжнародних і європейських стандартів методом перекладання (на прикладі стандартів для нафтогазового комплексу). *Українська наукова термінологія. Зб. матеріалів науково-практичної конференції «Українська наукова термінологія. Проблеми перекладу»*. 2009. № 2. С. 256–269.
15. Хатруков Е. М. Англо-русский словарь по нефтяному бизнесу. Москва: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2008. 400 с.
16. Царук О. Фразеологізація як засіб формування науково-технічного терміна (на основі англійських термінів нафтогазової промисловості). *Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр.* Чернівці. Германська філологія. 2014. № 708–709. С. 164–167.
17. Яремійчук Р. С. Англо-український нафтогазовий словник. Українсько-англійський нафтогазовий словник. Львів: Центр Європи, 2008. 680 с.
18. ISO 1998-5:1998. (ISO 1998-5:1998/Cor 1:1999) Petroleum industry – Terminology. Part 5. Transport, storage, distribution.
19. Lapinska O. M. Grammatical transformations in scientific-technical translation. *Проблеми загального і слов'янського мовознавства: наук. журн.* Дніпро. 2014. Т. 22. № 20 (1) (11). С. 97–101.
20. Lyons W. Standart handbook of petroleum and natural gas engineering. Second edition. Burlington, Oxford: Elsevier Inc., 2015. 1568 p.